

Bronzinis bareljefas „Vivulskio milinė“ Vilniaus Užupio gatvėje. Skulptorius Vytautas Nalivaika. 2019 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

Įamžinant meninko atminimą 1999 m. Lietuvos lenkų sąjungos iniciatyva pagal skulptoriaus Leono Žuklio (1923–2023) ir architektės Živilės Antaninos Mačionienės (1933–2023) projektą Rasų kapinėse atnaujintas A. Vivulskio antkapinis paminklas. Skverelyje prie Vilniaus Vytenio ir A. Vivulskio gatvių sankirtos yra pastatytas 2019 m. skulptoriaus Tado Gutausko ir architekto Gintaro Čaikausko sukurtas A. Vivulskio suprojektuotos Švenčiausiosios Jėzaus Širdies bažnyčios bronzinis maketas. Vilniaus Užupio gatvėje namo sieną puošia tais pačiais 2019 m. skulptoriaus Vytauto Nalivaikos sukurtas bronzinis bareljefas „Vivulskio milinė“, kuri primena įvykį, kai 1919 m. savanoris A. Vivulskis savo milinę sargybos poste atidavė jį pakeisti atėjusiam kitam savanoriui.

Antano Vivulskio skulptūrėlė „Vaikai su šuniuku“. XX a. 1–2 deš. LNDM S 800. Nuotrauka iš www.limis.lt

ŠILUVOS miestelio istorijos fragmentai

Stasys PERMINAS

Šiluvos gyvenvietė anksčiau buvo vadinama Būda. Tokio pavadinimo vietovių aplinkui būta ir daugiau, tad, norint išskirti būtent šią gyvenvietę, laikui einant pradėtas naudoti dar ir Šilo pavadinimas. 1457 m. bažnyčios fundacijos aktuose taip pat minimi du gyvenvietės pavadinimai: *Būda* ir *Šilas*. Kiek vėliau Būdos vardo jau nebeminėdavo, tik Šilo (lenkiškai – *Szyłov*, o tai yra yla). Lenkai tą pavadinimą pakeitė į *Szyłovo*. Nepriklausomos Lietuvos metais miesteliui prigijo Šiluvos vardas.

Anksčiau šios apylinkės garsėdavo didžiulėmis pelkėmis, kurios prasidėdavo pietvakariniame gyvenvietės pakrastyje. Šiluva apie XIV a. pabaigą pradėjo formuotis banguoto reljefo pakilioje vietoje. XV a. vid. gyvenvietė priklausė čia dvarą turėjusiam Petruui Gedgaudui. Yra pagrindo manyti, kad Šiluvą jam padovanojo Vytautas Didysis.

Petras Gedgaudas Šiluvoje įsteigė pirmąją Romos katalikų bažnyčią, parapiją, paskirdamas jai 146 valakus žemės su čia gyvenusiais žmonėmis. XVII a. pr., po Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo, Šiluva pradėjo garsėti ir tapo viena iš labiausiai maldininkų lankomų vietų Žemaitijoje.

Ką saugojo į žemę įkasta ŠILUVOS skrynia?

Pirmoji bažnyčia (ją fundavo Petras Gedgaudas) Šiluvoje pastatyta 1457 metais. Ji buvo medinė, sudegė XV a. pabaigoje. Po P. Gedgaudo mirties Šiluvos šeimininku tapo Mikalojus Kęsgaila, o vėliau vedybų keliu ji atiteko didikams Zavišoms. 1500 m. Andrius Zaviša atstatė sudegusią bažnyčią. Jo sūnus Jonas buvo reformacijos šalininkas ir perėmė savo tėvo katalikams užrašytas žemes ir už pusės kilometro nuo Šiluvos esančiame Zbarų kaime pastatė protestantų koplyčią. Vėliau Šiluvą valdė Merkelis Šemeta. Jis vietoje jau baigiančios sunykti senosios bažnyčios 1569 m. pastatė naują medinę.

Vėliau, Šiluvos apylinkėse įsigalint protestantams, katalikų bažnyčia pradėjo nykti, o naujos pastatyti nebuvo sąlygų. Pasakojama, kad katalikai, norėdami apsaugoti senojoje bažnyčioje buvusias vertybes (bažnyčios altoriaus Dievo Motinos paveikslą, liturginius indus, kulto reikmėms skirtus reikmenis, rūbus, dokumentus), sudėję visa tai į geležimi apkaustytą medinę skrynį ir įkasę į žemę. Einant laikui, vienai kartai pakeitus kitą, vietos katalikai apie tą skrynį ir pamiršę, o Šiluvoje pradėjo klestėti protestantizmas. 1594 m. Zbaruose vietoje koplyčios buvo pastatyta nauja mūrinė protestantų bažnyčia ir įsteigta protestantų mokykla. Šiluvos gyvenvietės centras palaipsniui persikėlė į Zbarus.

1588 m. paskelbus dokumentą, kad protestantai turi grąžinti iš katalikų neteisėtai atimtus turtus, Šiluvos katalikai pradėjo ieškoti įrodymų (dokumentų ir kt.), patvirtinančių, kad protestantų atimtos ir daug dešimtmečių jų naudojamos žemės bei kiti turtai priklauso katalikams. Dokumentų paieškos užsitęsė, niekaip nebuvo galima rasti P. Gedgaudo pasirašyto dokumento, kuriuo buvo įsteigta Šiluvos Romos katalikų bažnyčia. Tada Šiluvoje ir apsireiškusi Švč. Mergelė Marija. Istorija tokia:

Greta Šiluvos esančio kaimo piemenėliai, gandydami bandą anksčiau katalikų bažnyčiai priklausiusiose žemėse, kartą ant vieno didelio akmens pamatė Mergelę. Ji buvusi palaidais plaukais, o ant rankų laikiusi graudžiai verkiantį vaikėlį. Vienas iš piemenėlių tuoj nubėgęs pas reformatų katechetą (Mikalojų Ferą V) ir jam papasakojęs, ką pamatė ant to akmens. Katechetas tuoj pat su mokytoju V. Saliamonu (Grocijumi) nuėjęs prie akmens ir taip pat pamatęs Mergelę. Katechetas jos paklausęs, ko ši verkianti. Mergelė atsakiusi: „Verkiu dėl to, kad prieš tai šioje vietoje buvo garbinamas mano Sūnus, o dabar čia ariama ir sėjama“. Tai pasakiusi Mergelė iš karto pranykusi. Anot kitų pasakojimų, Švč. Mergelė Marija toje vietoje apsireiškusi du kartus: pirmąją dieną – piemenėliams, antrąją – prie akmens susirinkusiam didesniai būriui žmonių, tarp kurių buvę ir reformatų. Apsireiškimo data nebuvo užfiksuota. Spėjama, kad tai galėjo būti apie 1608-uosius metus. Greitai po to į Šiluvą patikrinti žinių apie Švč. Mergelės Marijos apsireiškimą savo atstovą – oficialą kunigą J. Kazakevičių – atsiuntė Žemaičių vyskupas. Vyskupo atstovui aklas senelis papasakojo apie užkastą skrynį su bažnytiniais

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios altorius. D. Mukienės nuotrauka

daiktais. Nuvestas prie akmens, ant kurio Mergelė pasirodžiusi, senelis tuojau praregėjęs. Tada J. Kazakevičius pasamdęs būrelį vyrų ir liepęs nurodytoje vietoje kasti žemę. Greitai pasirodžiusi ir skrynia. Ji buvusi atidaryta 1612 metais. Skrynioje rastas Šiluvos Romos katalikų bažnyčios įsteigimo aktas, Švč. Mergelės Marijos paveikslas, brangus, auksu išsiuvinėtas arnotas. Po to prasidėjęs Šiluvos katalikų bylinėjimasis su protestantais. Byla tęsėsi 15 metų. 1622m. liepos 22 d. patvirtintas dokumentas, kuriuo reformatai buvo įpareigoti atiduoti neteisėtai paimtus turtus katalikams ir dar jiems sumokėti 9 tūkstančius auksinių. Protestantai savo pareigų vykdyti neskubėję. Dėl to čia daugelį metų tvyrojo didžiulė įtampa, dažnai prasiverždavusi net muštynėmis.

Po Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo Šiluvoje pradėta statyti nauja nedidelė medinė Romos katalikų bažnyčia. Išlaidas apmokėjo kun. J. Kazakevičius. Bažnyčia užbaigta statyti 1627 metais.

Į Šiluvą maldininkai pradėjo plūsti XVIII a. pr., pasibaigus karui su švedais. Ypač daug maldininkų čia susirinkdavo per tradiciniais tapusius Šiluvos atlaidus, kurie nuo pat pradžių vykdavo 8 dienas. Dau-

(Nukelta į 18 p.)

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilika. D. Mukienės nuotrauka

giausiai jie meldavosi prie Apsireiškimo akmens ir Švč. Mergelės Marijos paveikslu. Iškalbingas tas faktas, kad 1629 m. per atlaisdus Šiluvoje išdalinta apie 11 tūkst. komunijų. Vėlesniais metais maldininkų skaičius nemažėjo, todėl kun. J. Kazakevičius pasirūpino, kad būtų pradėta statyti didesnė medinė, kryžiaus formos bažnyčia. Kun. J. Kazakevičius jos statybos pabaigos nebesulaukė. Bažnyčios statybos darbai užbaigti 1651 metais.

Šiluvos krašto dvarininkai gausiai apdovanojo bažnyčią ir sudarė galimybę prie jos nuolat gyventi bei dirbti keturiems kunigams. Maldininkai prie stebuklais garsėjančio Švč. Mergelės Marijos paveikslu (sakoma, kad dažniausiai pagydavo prie jo pasimeldę ligoniai) pradėję nešti aukas (dažniausiai votus). 1677 m. sidabrinų votų čia jau buvo 28.

1760 m. Šiluvos katalikai, tuometinio Šiluvos klebono Jono Dominyko Lopacinskio vadovaujami, miestelio centre, kuris ir šiandien yra vakarinėje gyvenvietės dalyje, pradėjo statyti naują didelę mūro bažnyčią, kuri stovi iki šiol. Senosios bažnyčios pastatas nebuvo nugriautas, tik apmūrytas iš lauko pusės. Bažnyčios statyba vėliau rūpinosi kunigas Jonas Počiužis, o 1775 m. ją užbaigė Šiluvos klebonas Tadas Bukota. Bažnyčia konsekruota 1786 m. rugsėjo 10 dieną. Jos vidų per du metus

skulptūromis, gipsatūromis išpuošė Italijoje mokslus baigęs Gardino dailininkas jėzuitas kunigas Mykolas Podgaiskis. Vėliau jis šiai bažnyčiai sukūrė ir puošnius rokoko stiliaus altorius, kurie iki šiol kontrastuoja su gana kukliai dekoruotomis sienomis. Pastačius naujuosius altorius, senasis altorius buvo perkeltas į koplyčią prie presbiterijos.

Bažnyčios interjeras buvo kuriamas 26 metus, pradedant 1762-aisiais. Vertingos 1762–1778 m. Mykolo Podgaiskio sukurtos bažnyčios skulptūros, 8 altoriai su skulptūriniu dekoru, medinė gipsuota sakykla, kurioje yra 10 skulptūrų, medinė krikštykla su skulptūriniu grupe „Jėzaus krikštas“.

1774 m. spalio 31 d. Šiluvos prepozitams leista nešioti vyskupiškus ženklus (suteikta infulato teisė). 1786 m. Žemaičių vyskupas Steponas Giedraitis, stebint minioms tikinčiųjų, vainikavo Šiluvos Švč. Mergelės Marijos paveikslą (jis yra išlikęs). Paveikslu autorius nežinomas, o jo aptaisus 1674 m. Karaliaučiuje sukūrė L. Hofmanas. Bažnyčia labai puošni. Ji vėlyvojo baroko formų, trinavė, halinė, dvibokštė, išorė degtų raudonų plytų. Baltai nutinkuoti tik langų apvadai. Vertingi Šiluvos bažnyčios vargonai (restauravo R. Gučas).

Šventorių supa seni medžiai. Bažnyčios pagrindinis vakarinis fasadas orientuotas į skverą, į kurį nuo šventoriaus veda laiptai. Bažnyčios šventorių juosia mūro siena. Vartai kuklūs. Zakristija trijų patalpų, su dviem išoriniais išėjimais. Iš pietų pusės prie presbiterijos šliejasi medinė koplyčia. Tarp kvadrato formos bokštų – nedidelis prienavis, ant jo įrengtas vargonų choras.

Šiluvos bažnyčioje saugomas vertingas jos fundatoriaus Petro Gedgaudo portretas (XVIII a. pab.), paveikslai „Šv. Petras ir Paulius“ (XIX a. pr.), „Šv. Ona“ (XVIII a.), „Nukryžiuotasis“ (XVIII a. pab.), 1663 m. padarytas kryžius su „Nukryžiuotojo“ skulptūra, XVII a. smiltainio skulptūra „Marija su Kūdikiu“, šešios XVIII a. mitros, XVII a. arnotas, XVIII a. šilkinis arnotas iš Slucko juostų, keturios XIX a. skulptūros, XVIII a. rokoko stiliaus smilkytuvas ir nemažai kitų vertybių. Šiluvos parapijoje, be jau minėtų koplyčių, yra buvusios dar trys. Viena jų stovėjo Šiluvos kapinėse (pastatyta 1835 m., sunyko XX a. pr.), antra – Vaitkuškių kaime, trečia – 5 km į rytus nuo Šiluvos (pastatyta 1939 m.).

1892 m. per gaisrą Šiluvos bažnyčia smarkiai nu-

kentėjo: sudegė abu bažnyčios bokštai, išsilydė iš protestantų atgautas varpas. Bokštai buvo atstatyti, bažnyčia restauruota 1925 m. kun. Povilo Katelos rūpesčiu.

Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia „LIGONIŲ SVEIKATA“

1663 m. Aleksandras Sapiega ant akmens, kur, anot legendos, apsireiškė Švč. Mergelė Marija, pastatė koplyčią, įrengė altorių. Jame buvo „Jėzaus Nukryžiuotojo“ paveikslas. Šiluvos prepozitas Tadas Bukota iš Londono į Šiluvą parvežė „Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu“ marmurinę skulptūrą ir ją 1770m. pastatė altoriuje. Tuo laiku reformatai vis dar tebevaldė neteisėtai iš katalikų pasisavintas žemes. Jas mėginta atsiimti net jėga, tačiau tai laukiamų rezultatų katalikams neatnešė. Po to vėl buvo ilgai bylinėjamasi. Laikui einant Šiluvoje protestantų pradėjo mažėti, jų bažnyčia sunyko ir vėliau nebuvo atstatyta.

Bėgant metams supuvo ir A. Sapiegos pastatyta medinė koplyčia. Ji nugriauta 1804 m., o 1818m.

Danutės Mukienės nuotraukose (iš kairės): Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia „Ligonių sveikata“; Angelo skulptūra prie Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios. Skulptoriai: Robertas Antinis (vyresnysis) ir Robertas Antinis (jaunesnysis), architektas Vladas Eimutavičius

vietoje jos vyskupas Simonas Giedraitis pradėjo statyti kiek didesnę naują medinę koplyčią. Jos altoriuje vėl buvo pastatyta iš Londono 1770 m. atvežta „Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu“ skulptūra.

XX a. pr. pradėta rūpintis naujos koplyčios statyba. Ją ėmėsi projektuoti Paryžiuje gyvenęs lietuvis architektas Antanas Vivulskis. Statyba pradėta 1912m., minint Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo 300 metų jubiliejų. Kertinį akmenį pašventino kunigas poetas Jonas Mačiulis-Maironis. Naujoji koplyčia, kuri dažnai vadinama „Ligonių sveikata“, pašventinta 1924 m. rugsėjo 8 dieną. Ji aukšta, eklektiškos kompozicijos, artima neoromantiškam stiliui, panaši į obeliską. Sudėtingas ir puošnus koplyčios interjeras. Sovietmečiu koplyčios išorė buvo kiek pakeista.

Naudota literatūra:

1. Klemensas Čerbulėnas, *Parapinė bažnyčia Šiluvoje, Raseinių raj.*, Kultūros paveldo centro archyvas, f. 11, ap. 2, b. 26, p. 123–125.
2. Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1983, p. 396–408.

Tekstas parengtas pagal žurnale „Žemaičių žemė“ 2006m. Nr. 1–2, p. 44–45 išspausdintą Stasio Permino straipsnį „Šiluvos Švč. Mergelės Marijos gimimo bazilika ir koplyčia „Ligonių sveikata“